

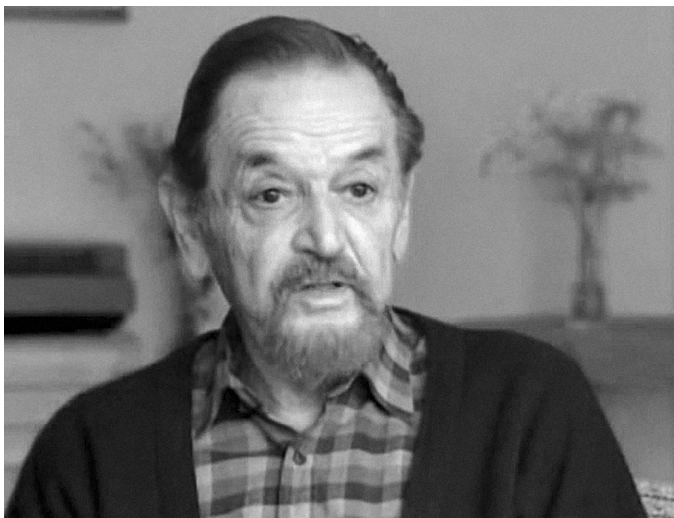
MUŽ, KTERÝ SE VZEPŘEL

Příběh Richarda Glazara,
účastníka povstání, k němuž
došlo ve vyhlazovacím táboře
Treblinka 2. srpna 1943

Adam Drda

RICHARDA GLAZARA JSEM POZNAL 19. LEDNA 1995. Přijel tehdy z ciziny, zrovna vyšla poprvé česky jeho kniha *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*. Přečetl jsem ji „na jeden záťah“, stejně jako většina mých přátel. Ke Glazarovým jsme šli s básníkem Zbyňkem Hejdou; byl jsem rád, že mě vzal s sebou, že se setkám s člověkem, který ten otřesný a zároveň fascinující příběh prožil. Zároveň jsem v tom časném dopoledni u domovních zvonků vinohradského činžáku pociťoval nervozitu a ostych. Glazar byl v mých očích hrdina, věděl jsem z Lanzmannova filmu *Šoa*, jak vypadá a jak mluví, ale netušil jsem, jaký je; představoval jsem si ho nejspíš nepřístupného a vážného, obával jsem se, abych ho nepohoršil hloupými otázkami; čekal jsem, že celá ta historie Treblinky na něm *bude vidět*.

Otevřel nám usměvavý muž, přátelský, po krátké době srdečný, stejně se k nám chovala i jeho žena Zdena:

Richard Glazar (90. léta 20. století)

byli jsme cizí lidé, Glazarovi nás však přijali s otevřeností a důvěrou, na jakou jsem tehdy nebyl zvyklý. Natočili jsme dlouhý rozhovor pro časopis *Střední Evropa*, návštěva se protáhla přes oběd. Richard Glazar byl šťastný, že se jeho kniha po mnohaletých peripetiích dostala v kvalitním vydání k českým čtenářům (v Německu ji editoři „ořezali“) a že je o ni mimořádný zájem. Dokonce se kvůli tomu scházel s novináři, které jinak neměl příliš v lásce, protože v minulosti, jak říkal, většinou překroutili jeho výpovědi. Těšilo ho, že ve Zbyňkovi našel při debatě o Šoa vzdělaného partnera, na mně se mu nejspíš zamlouvalo, že se jako mladý muž o věc zajímám. Kromě Glazarovy vitality a zvláštního, melancholického výrazu, jež se mu usazoval ve tváři, když vyprávěl třeba o kamarádech, kteří na rozdíl od něj nepřežili vzpouru v lágru, mi v hlavě utkvělo pár drobností, podpořených teď četbou zmíněného interview. Například: před povstáním v Treblince dostali Glazar s přítelem Karlem Ungerem od spoluvězňů brilianty, které mohli prodat či dát jako úplatek, kdyby se jim náhodou podařilo utéct (s tím ovšem nikdo příliš nepočítal); přežili, rozhodli se, že drahokamy nepoužijí, a „*naše ženy pak měly úplně stejné prsteny, ozdobené těmi brilianty. Můžete se na něj podívat...*“ Podíval jsem se. Na ten zlomek „bohatství Treblinky“, kvůli kterému lidé ještě po letech překopávali tamní písčitou půdu, smíchali s popelem.

Vyprávět Glazarův příběh (podobně jako třeba příběh Rudolfa Vrby, který rovněž najdete v této knize) v televizním a později i rozhlasovém dokumentu mi připadalo smysluplné: je to svébytný žánr, a říkal jsem si, že Glazarova výjimečná kniha tak alespoň najde další čtenáře. Předkládat ten příběh v písemné formě je ovšem větší potíž: je to zprostředkovaný a zestručněný popis událostí, které očitý svědek popsal lépe sám. Cíl tedy zůstává stejný: doporučení čtenářům, ať si Glazarovy vzpomínky obstarají. V následujícím portrétu, stejně jako v televizním a rozhlasovém dokumentu, z Glazarovy knížky příliš necituji – pracoval jsem především s jeho výpovědí, kterou roku 1991 zaznamenala v Praze Anna Lorencová a kterou nám k natáčení filmu laskavě poskytlo Židovské muzeum v Praze. A samozřejmě i s „naším“ rozhovorem, který vyšel v revue *Střední Evropa* č. 48 v březnu 1995.

I.

Richard Glazar přišel na svět 29. listopadu 1920 jako Richard Goldschmied (jméno si po válce změnil). Narodil se v Praze, avšak dětství a dospívání prožil z velké části v Kolíně. Ve městě byla větší židovská komunita, Goldschmiedovi, příbuzní z otcovy strany, bydleli v Židovské ulici. Matka se za svobodna jmenovala Lustigová. Obě kolínské židovské rodiny byly asimilované, do synagogy

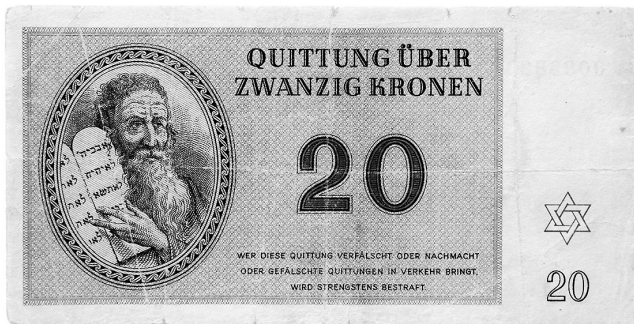
chodívali jejich členové, alespoň ti mladší, jen dvakrát do roka, na svátky Roš Hašana a na Jom Kipur. Richard G. vzpomínal, že na Vánoce mívali stromeček, „protože to byl zvyk a bylo to pěkné. V [...] hospodářství, které patřilo dědečkovi a babičce Lustigovým, bylo i dost lidí nežidovského původu a ti bývali potom na Štědrý večer obdarováni. Patřilo to, spíše než k nějakému křesťanskému zvyku, k takovému dobrému českému zvyku. Tak to bývalo.“ Ve třicátých letech se Richardovi rodiče rozvedli, otec se odstěhoval na Moravu, matka se vdala za pražského obchodníka s kůžemi Quido Bergmanna.

Obecnou školu navštěvoval Richard v Kolíně, reálné gymnázium pak v Praze, v Křemencově ulici. V roce 1939, ještě před okupací, uvažoval Quido Bergmann o emigraci: podařilo se mu dokonce odjet do Anglie, ale vrátil se – bylo mu už přes padesát a nenašel odhodlání všechno opustit a vydat se do neznáma i s celou rodinou (kromě nevlastního Richarda měl ještě dva vlastní syny). Richard G. maturoval krátce po německé okupaci: „Naproti [škole] byl ten pověstný pivovar U Fleků a my jsme byli všichni tak trochu odkojeni na jedné straně v gymnáziu humanismem a na druhé straně U Fleků tím dobrým flekovským pivem. Potom ještě jsem byl přijat na tehdejší Vysokou školu obchodní, později Vysokou školu hospodářských věd a onoho nešťastného 17. listopadu 1939 [den, kdy Němci zatklí stovky českých studentů, devět jich popravili a přes tisíc odeslali do koncentračního tábora – pozn. a.d.]

jsem šel ještě na fakultu, která byla tehdy v Dejvicích [...]. Dobře se pamatuji, [...] jak jsme chtěli demonstrovat, a jak ti čeští policisté nás pendreky hnali, údery spíše naznačovali a jenom syčeli: ‚Koukejte, ať zmizíte, jestliže se dostanete až do fakultní budovy, už se odtamtud nevrátíte.‘ Tam už čekalo gestapo a esesáci.“

V roce 1940, v době, kdy už nacisté zavedli protizidovská opatření, poslali rodiče vyloučeného studenta Richarda na práci na venkov, aby se aspoň částečně skryl, aby nebyl tolik ‚na ráně‘. Krátce předtím deportovali jeho otce z Moravské Ostravy do koncentračního tábora v Nisku, odkud uprchl do Sovětského svazu, kde záhy zemřel (podle úmrtního oznámení na zápal plic). Richard, který se díky hospodářství prarodičů trochu vyznal v zemědělství, pracoval převážně s koňmi v osadě Třebenice blízko Štěchovic, tehdy ještě nad Svatojánskými proudy, které pak zatopila přehrada. Žlutou hvězdu, kterou museli Židé povinně nosit od září 1941, si připínal, jen když jel do města: „*Ti lidé, u kterých jsem byl, zejména ta selka, byli na mne velmi hodní. Samozřejmě, že jsem musel pracovat od rána do večera. Přes den tam byli mou společností dva koně, s kterými jsem většinou oral nebo taky vláčel poražené stromy, kmeny z lesa. A večer a v noci byly mou společností knihy. Nikdy jsem tolik nepřečetl, jako právě tam.*“

Na podzim téhož roku začali Němci vypravovat pravidelné židovské transporty. Na jaře 1942 řekl během polních prací jeden z venkovanů Richardovi, že slyšel, jak

V Terezíně strávil Richard Goldschmied necelý měsíc od 12. září do 10. října 1945. (Bankovky, které měly pomáhat k vytváření iluze, že v ghettu Theresienstadt vedou Židé takřka normální život.)